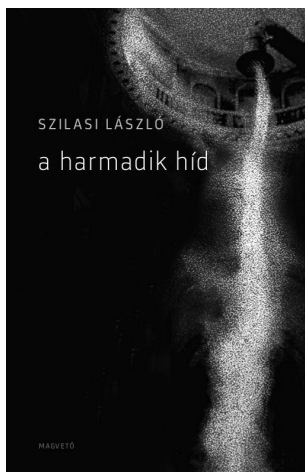


GOROVE ESZTER

Kivonulás és visszatérés

SZILASI LÁSZLÓ: A HARMADIK HÍD



Magvető Kiadó
Budapest, 2014
352 oldal, 3490 Ft

”

A hajléktalanná válás története, egy hajléktalan csoport túlélési technikai Szegeden, a Tisza minden mocskot szállító áradata, *A harmadik híd*. Szilasi László második regényét a hajléktalanság köré építi, ám annak ellenére, hogy a szöveg cselekményét és szerkezetét egy hajléktalan csoport napi rutinja, s ezen keresztül egy év bemutatása, szolgáltatja, többről van itt szó, mint a lecsúszás kérdéseiről, vagy az utcai élet nehézségeiről.

A harmadik híd kerettörténete egy harminc éves érettségi találkozó, ahol a már „gömbbé hízott” asszonyok és a kitartóan inni tudó férfiak között két évfolyamtárs beszélgetését követhetjük nyomon. Novsztászký Ferenc meséli el válása, Kanadából való hazatérése és hajléktalansága történetét, valamint a szintén hajléktalanként élő közös barát, Foghorn Péter halálának okait és körülményeit Sugár Dénesnek. Novsztászký elbeszélése főként arról a nyolc tagú szegedi hajléktalan csoportról szól, melynek ő is tagja lett egy évre, s amelynek vezetője Foghorn – utcai nevén Robot – volt egészen öngyilkosságáig. Robot, személyes tragédiáján kívül, azért válik nagyon fontos szereplővé a többi hajléktalan életében, mert – ahogy azt a neve is elárulja – ő az, aki rendszert ad az életüknek. Ő alakította ki és tartja kézben a napirendet, ugyanis a ferenceseknél elköltött reggelitől kezdve a máltaiak vacsorájáig a napszaknak megfelelően a csoporttal különböző állomásokat járnak be. Ez a rendszer az, ami strukturálja valamiképpen az időt, ami valamennyi tartást ad a nyolc hajléktalannak, ami miatt még úgy tűnhet, hogy az utcai életnek is lehet a városiak életéhez hasonló ritmusa.

Robot összetartó ereje tehát az utcán való életben maradás kulcsaként tűnik fel, ott, ahol már senkinek nem számít az eredeti neve, mindenki elvesztett valamit, családot, feleséget, vagy biztos állást, pozíciót. A Márs, Engelsz, Fondü és Droll néni néven megismert szereplők a középkorú és idősebb tagjai a csoportnak, a két hajdani állami gondozott Angyal, a cigányfiú, és Anna képviselik a fiatalokat, e két korosz-

tály közt található az ötvenes éveikhez közel járó Robot és Noszta. A viszonylag jól működő életritmust Robot szerelmének, Annának, halála számolja fel, akit szeretője, Barták Gábor, gyilkol meg. Robot e veszteség után, ahogy Noszta narratívájából kiderül, nem tehetett mást, minthogy a harmadik hídról beleölje magát a Tiszába. Ezek után pedig a csoport széthullik, ám Nosztávszky elbeszélése szerint egyedül ő maga tudja otthagyni a hajléktalan életmódot, miután kórházba kerülését követően édesapja rátalál.

A regény ekképpen egy társadalmi lecsúszás és az újbóli felemelkedés történetét mondja el, miközben az utcai életet a lehető legreálisabban igyekszik bemutatni. Szilasi László a könyv kapcsán kutatómunkát végzett, hajléktalanokkal foglalkozó szakemberekkel beszélt, intézményeket látogatott. A szöveg minden ízében törekszik ezeknek a tapasztalatoknak hi- teles visszaadására, legyen szó akár az étel és pénz-szerzési lehetőségekről, akár a testi ta- tapasztalatok nyers ábrázolásáról, amibe az elhanyagoltság, a leépülés fokozatai, vagy éppen a hasmenés, illetve a szexualitás is beletartozik. A hajléktalanok pénzszerzésére a könyvben nem a kéregetés a legkézenfekvőbb megoldás, Robot hegedül, Anna a szemétből készített sansulákat adja el. Azoknak azonban, akik nem tudnak tárgyakat vagy valamilyen tudást el- adni, a testük marad, így kereseti lehetőségként a „szegényebb városi buzik” is adottak: „Le- het őket szopni, pénzért. Mindenki tagadta, mindenki csinálta. Finom, tiszta munka, veszély- telen, biztos kereset.” (128–129.) A szexualitás azonban nem csak a munka felől értelmező- dik, szexuális kapcsolatot lehet létesíteni a hatalom érzése végett, vagy a hideg ellen, ebben az esetben nem törődve a partner nemével, és ahogy Anna és Robot kapcsolatában láthatjuk, szerelemből is. A szövegben a testiség többször hangsúlyt kap, több aspektusból. Figyelemre méltó annak az állításnak aláhúzása, hogy a testi vágyak nem múlnak el az alapvető fizikai igények kielégítetlensége miatt: „Az Angyal például azon az első délelőttön, ott a hídon éhes volt, szomjas volt, kevesellte a szexet, fázott, hetek óta nem aludt eleget, gyakorlatilag nem volt olyan eleme az életének, amit bármiféle értelemben is biztonságban tudhatott volna”. (120.)

A *harmadik híd* egyik nagy erénye, hogy a hajléktalanok létmódját egyáltalán nem állítja élesen szembe a társadalom más szereplőivel, sőt a „városiak” és hajléktalonok életét több esetben is egymásra vetíti az elbeszélés. Amellett, hogy a csoport hierarchikus rendje, ahogy más társadalmi szinteken is, meghatározott és megváltoztathatatlan, a városiak életével fo- lyamatos párhuzamban láthatjuk őket. Néhol a köztük lévő határ egészen elmosódik: „A vá- rosiak? Felkelnek, hugyoznak, aztán megmossák a rohadt fogukat. Mi csak felkelünk és hu- gyozunk.” (66.). Nosztávszky egyik eszmefuttatásából egyenesen az derül ki, hogy a városve- zetésnek azért van szüksége a hajléktalanokra, hogy a dolgozóknak legyen mitől félniük, lás- sák, hova juthatnak. Miközben a fő kérdés valójában az, mit kezdjenek azok az életükkel, akik nem tudnak vele mit csinálni, akik semmiben nem tehetségesek: „De a tétova városi mukikat látva mégis az jutott eszembe, hogy a kérdés nem az, mi legyen azokkal, akiknek nem jut munka, hanem az, hogy mivel töltsék az idejüket azok, akiknek nem kell dolgozniuk. (...) mit csináljanak az idejükkel azok, akiknek nem csupán nincs szükség a munkájukra, de ráadásul még tehetségtelenek is. Itt volnék például rögtön én, Novsztávszky Ferenc, 1964, az Új Fiú.” (211.).

Novsztávszky kérdése és az ebből a megnyilatkozásból is jól érzékelhető, valójában semle- ges karaktere felől érthetőek igazán a regény kérdései. A hajléktalanság ugyanis Szilasi könyvében nem csak esettanulmány, szociográfia, vagy sajnálkozás szerencsétlen sorsok fö-

lött, hanem választás, vállalt életmód, és azoknak a sodródása is, akik az idejüket nem *tudják* eltölteni, akik feladtak valamit. Novsztászky élet-narratívájában a célnélküliség, a feladás pontosan nyomon követhető. Annak idején Kanadába távozott, állást, feleséget szerzett, de ezek megunható, eldobható dolgoknak bizonyultak. Munkájából mélyfáradtság okán hat heti szabadságra küldik, hogy „nézze a tengert”, „igyon sört” és „gondolja át ezt a dolgot”: „Ültem a parton, ittam a sört, bámultam a tengert, és közben abszolúte nem gondolkodtam.” (38.). Novsztászky számára mintha itt kezdődne a hajléktalanság, önfeladása, tehetetlensége mutatkozik meg minden eseménynél, a dolgok szinte esetlegesen történnek meg vele, passzív szereplője saját életének. Cselekvőképtelensége már a gimnáziumi történetben is megmutatkozik, amikor a búcsú buliban az akkor még Foghorn Péternek nevezett legjobb barátját kéri meg, hogy szeretkezzen helyette a nagy szerelmével, akit ő nem tud megközelíteni. Ahogyan az sem felelendő, hogy teljes passzivitásának köszönhetően a magát hajléktalanságba sodró Nosztát, végül apja emeli ki a helyzetéből, és egy év utcai élet után az érettségi találkozó Novsztászky Ference még mindig olyan embernek tűnik, akiknek nem sok beleszólása van saját életébe. Ezzel a sodródó személyiséggel szemben áll Foghorn alakja, aki rájött, hogy „a dráma cselekvő hőséne szerepét osztotta ki rá az élet.” (302.)

Szilasi szövegét kritika érheti abból a szempontból, hogy Novsztászky hangjának nincs igazán karaktere, egy-egy kiszóláson kívül valójában nem különül el Sugár Dénes narratív hangjától, sőt mintha egységes lenne a nyelv a regény egészében. Megjegyzendő, hogy ez az egységes nyelv nem hibátlan, vannak a szövegben kifejezetten nehézkes fordulatok, stilisztikai zökkenők. Legszembetűnőbbek a hasonlatok, amelyek, révén, valójában nem köthetők egy-egy jól megkomponált hanghoz, zavaró, megakasztó és esetlen megoldásoknak tűnnek: „Akár egy festetlen húsvéti tojás, Rudi könnyű volt és üres.”, „üres az életem, mint szentestén a metró”. Ám az egységes nyelv használata, illetve Novsztászky hangjának semleges volta abból a szempontból azonban valamelyest érthető, hogy Noszta tehetetlennek ábrázolódik, illetve ő maga jelenti ki, mikor Kanadába érkezik: „Nekem mindenesetre egyáltalán nincs önálló személyiségem, erre már az elején rá kellett jönnöm.” (35.).

Az érettségi találkozó kerettörténetként azért is funkcionál jól, mert az ötvenes éveikhez közelítő, már életük jelentős részét megélt osztálytársaknak szembe kell nézniük a találkozó kapcsán emlékekkel, elmúlt éneikkel és egyfajta számvetés helyzetében állnak, a fiatalság sokszínűsége és lehetőségei már nem lehetőségek többé, többnyire a beszűkült, a lehatárolt jelenben kénytelenek élni. A szembenézés nehézségét jól mutatja, hogy akad, aki el se jön az osztálytalálkozóra: „Magda nem jár találkozókra. Nem akarja látni, gondolom, a gimnazistakori embervázlatok hanyag kivitelezéseit, az eredetileg pontos és tiszta szkeccsek elnagyolt ismétléseit, merőben elhibázott megvalósításait, lassú felbomlásukat, a saját munkáját köztük azután főleg nem.” (16-17.). Szilasi regénye ezeken a pontokon azt sugallja, hogy mindenképp veszteségekkel jár az idő múlása, ritkaság, ha valaki nem az elrontott, vagy hiányos életével kénytelen szembesülni számvetés esetén. Ezt a találkozón elhangzó rövid beszámoló is megmutatják, ahol mindenki mond „a saját életéről néhány zavart, túlságosan tömör, semmire sem való és többnyire gyökeréig hazug mondatot.” (28.). De Losonc Mari harsánysága is említhető itt, aki a csöndet próbálja túlharsogni, nehogy az azt mondja neki: „elherdáltad az életedet és nemsokára meg fogsz te halni” (16.). Novsztászky hajléktalanságának története ebből a perspektívából nem egyedülálló, csupán a szélsőség.

A regény vége fordulatokkal szolgál, Sugár Dénes záró narratívájából megtudjuk, hogy Foghorn nem ölte magát a Tiszába, egyszerűen belefáradt a hajléktalan létmódba. Fontos itt megemlíteni, hogy bár a szerző Szegedet illetően hitelesítési eszközökkel jár el, hiszen egy térképet is közöl a városról a belső borítón, ám a harmadik híd valójában fiktív, csupán a könyvben létezik. Ennek a kitalált hídnak a jelentése és jelentősége talán akkor érthető igazán, amikor megtudjuk, az öngyilkosság nem igaz, a harmadik híd mintha egy harmadik út is lenne az utcán éléssel és a halállal szemben. Az, amit Foghorn választott, a társadalomba való visszaintegrálódás. Foghorn ugyanis, miután leszámolt – nem minden segítség nélkül – az Annát meggyilkoló Barták Gáborral, új életet kezdett, és Dénes segítségével egy kis panellakást szerzett. A Noszta által felépített narratívát azonban Dénes nem semmisíti meg, nem avatja be a történetekbe, miszerint Foghorn már semmi mást nem akart csak: „végre rendben dolgozni [...] aztán csak bámulni otthon a lapostévént békében, [...] szombat hajnalban pedig kimenni a piacra, főzni valami jót, estére elhívni az ételre egy nőt, vasárnap meg aludni délig.” (346.). Robot tehát újra Foghorn Péter lesz, visszakerül a panellakások unalmas, hétköznapi szürkeségébe, ahonnan tizenévesen elindult. Szilasi László könyvében azonban nincs igazi felemelkedés, akár Nosztávszky, akár Foghorn társadalomba való visszakerülését nézzük, hiszen egyiküket ugyanúgy sodorják tovább mások döntései, lépései, a másik pedig, úgy tűnik, éppen a hajléktalanságból való kilépéssel adja föl az aktív életet.

A *harmadik híd* nehéz könyv, nem csak a periférián élők viszontagságai, az utcai élet realisztikus bemutatása miatt, nem csupán azért, mert a helyszínül szolgáló Szegedhez való viszony is hideg és kemény, vagy, mert még a Tisza is mint a mocskos hordalékot szállító, hömpölygő áradat jelenítődik meg. Nehéz, mert nem erősíti meg pozícióinkat, nem írja alá választásainkat, nincs megnyugtató, éles határvonal a hajléktalan és a hajlékkal rendelkező ember élete között. Szilasi regényében esendőségünk, választásaink esetlegessége, és lehetőségeink állandó korlátozottsága van elénk állítva, az olvasó a „tétova városi muki”, aki csupán reménykedhet abban, hogy egy majdani osztálytalálkozón nem kell jelenlegi döntéseinek súlyos következményeivel szembenéznie.